

DIE ALTE SCHANZE VON GÖDA STARY SZANIEC W GÖDA

Ringwall bei Göda 1792.

Die Alte Schanze von Göda neu entdecken

Wendet man sich von Süden, aus Kleinseitschen kommend, Richtung Göda, fällt einem, noch bevor man der Zwillingstürme der St. Peter- und Paulskirche gewahr wird, gleich linker Hand vor dem Ortseingang ein hoher, bewaldeter Hügel ins Auge. In älteren Karten wird dieser Ort als „alte Schanze“ bezeichnet und es ranken sich manche Mythen darum. Aus der archäologischen und historischen Forschung wissen wir heute, dass es sich bei diesem frühmittelalterlichen Bauwerk um einen von den damaligen slawischen Bewohnern der Region errichteten Burgwall handelt.

Die Rekonstruktionsskizze veranschaulicht, wie die Menschen ab dem 9. Jahrhundert in offenen Weilern gelebt haben könnten.

Rekonstrukcja pokazująca jak wyglądało od IX w. życie w osadach otwartych.

Die Oberlausitz im Früh- und Hochmittelalter

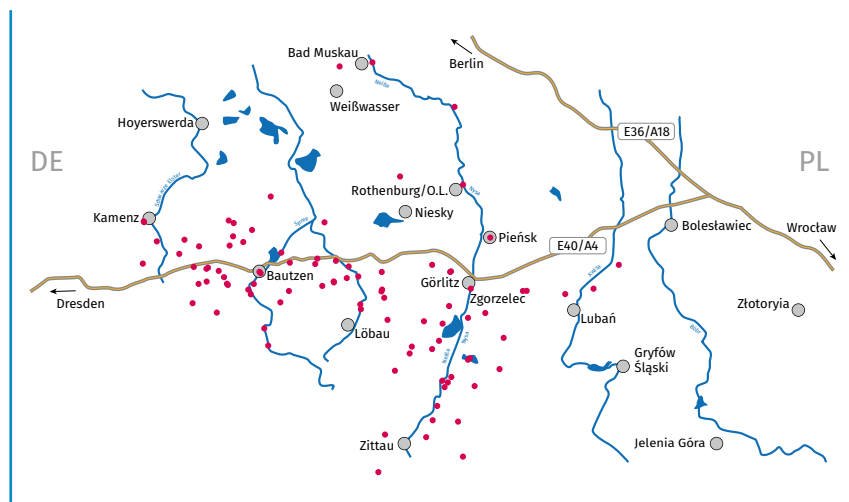
Die etwa ab dem 9. Jahrhundert in die heutige Oberlausitz eingewanderten slawischen Stämme werden in den zeitgenössischen Quellen als Milzener (um Bautzen) und Besunzane (um Görlitz) bezeichnet. Sie nahmen das Land etwa 300 Jahre nach dem Abzug der germanischen Siedler in Besitz. Dieser Prozess spiegelt sich in der Anlage einzelner Wohn- und Bestattungsplätze sowie im Bau imposanter Burgen wider.

Stary Szaniec w Göda odkryty na nowo

Wjeżdżając do miejscowości Göda od południa, od strony wsi Kleinseitschen, jeszcze zanim zauważymy bliźniacze wieże kościoła pw. świętych Piotra i Pawła, dostrzeżemy po lewej stronie wysokie, zalesione wzgórze. Na dawnych mapach punkt ten zaznaczany jest jako Stary Szaniec. Na jego temat powstało wiele legend, zaś dzięki badaniom archeologicznym i historycznym wiemy, że we wczesnym średniowieczu mieszkający wówczas na tym terenie Słowianie wzniesli tutaj gród.

Górne Łużyce we wczesnym średniowieczu

Prawie trzysta lat po zaniku osadnictwa germańskiego, około IX w. na teren Górnych Łużyc przybyły plemiona słowiańskie. Źródła historyczne odnotowują Milczan jako grupę przebywającą w okolicach Budziszyna oraz Biezuńczan zamieszkujących okolice Görlitz. Nowi osadnicy zaczęli zakładać pierwsze pojedyncze osady i nekropolie, a następnie

wznosić imponujące grody. Na obszarze obecnie polskiej i saksońskiej części Górnych Łużyc można odnaleźć ponad dziewięćdziesiąt takich wczesnośredniowiecznych budowli. Być może powstawanie grodów należy wiązać z formowaniem się nowego systemu sprawowania władzy z jej głównymi ośrodkami (*civitates*) i przynależnymi

Die Karte zeigt die heute bekannten frühmittelalterlichen Burgenstandorte im polnischen und sächsischen Teil der Oberlausitz.

Mapa przedstawia rozmieszczenie grodów w polskiej i saksońskiej części Górnych Łużyc, wg obecnego stanu rozpoznania tych stanowisk.

Die Grabhügel bei Bloaschütz liegen heute verborgen in einem kleinen Wald.

Kurhany koto Bloaschütz są obecnie ukryte w niewielkim lesie.

Insgesamt gibt es in der polnischen und sächsischen Oberlausitz Hinweise auf über 90 frühmittelalterliche Burgwallanlagen.

Sie kennzeichnen ein möglicherweise herrschaftlich ausgerichtetes System mit befestigten Hauptorten – den *civitates* – und zugehörigen kleineren Siedlungskammern. Aufgrund des bisher lückenhaften Forschungsstandes wissen wir leider nur wenig über die genaue Funktion der Burgen und

ihre strukturelle Einbindung in die slawische Siedlungslandschaft.

Wenige Befunde deuten darauf hin, dass die Menschen agrarwirtschaftlich in offenen Weilern lebten. Die historische Überlieferung zu Brauch und Kult bei den Slawen ist ebenfalls dünn. Es finden sich Hinweise auf ein polytheistisches, naturreligiöses Weltbild. Sie bestatteten ihre Toten in Urnen auf oder in Grabhügeln. Etwa ab dem 11. Jahrhundert wird zeitgleich mit der fortschreitenden Christianisierung der Übergang von der Brand- zur Körperbestattung fassbar. Im mitteldeutschen Raum zwischen Saale und Elbe haben sich die Slawen schon ab dem späten 6. Jahrhundert niedergelassen und das Land sukzessive nach Norden bis an die Ostseeküste besiedelt. Sie standen von Anbeginn mit ihren ostfränkischen Nachbarn in Konflikt. Zum Teil waren sie Anfang des 10. Jahrhunderts von König Heinrich I. (919–936) unterworfen worden. Die Grenzfeste Meißen markierte vorerst den östlichsten Punkt dieser Herrschaft, der ab Mitte des 10. Jahrhunderts auch die benachbarten Milzener in der heutigen Oberlausitz tributpflichtig

do nich osadami. Stan badań nie pozwala jednakże na bezsporne określenie ich roli oraz związku z otaczającym je krajobrazem osadniczym. Nieliczenie źródła archeologiczne potwierdzają, że we wczesnym średniowieczu ludność zamieszkiwała otwarte osady i zajmowała się głównie uprawą roli. Równie skąpe opisy w zachowanych źródłach historycznych przybliżają ich kulturę. Charakteryzowała ją wiara w istnienie wielu bóstw oraz w siły przyrody. Zmarłych początkowo kremowano, a prochy chowano w popielnicach umieszczanych na szczytach kurhanów. Od XI w., wraz z postępującą chrystianizacją, można zaobserwować stopniowe przejście od palenia zwłok do składania ich do grobu. Słowianie już od końca VI w. osiedlali się na obszarze dzisiejszych środkowych Niemiec, czyli między Soławą i Łabą, sukcesywnie zajmując tereny położone dalej na północ, aż do wybrzeża Bałtyku. Ich stosunki z sąsiadującym od zachodu państwem wschodniofrankijskim od samego początku charakteryzowały liczne napięcia, co ostatecznie doprowadziło na początku X w. do podporządkowania sobie

części plemion słowiańskich przez niemieckiego króla Henryka I (919–936). Najdalej wysuniętym na wschód punktem oparcia dla dążeń terytorialnych nowych władców była początkowo Miśnia, jednakże już od połowy X w. zamieszkujące jeszcze dalej na wschodzie plemię górnołużyckich Milczan zmuszone zostało do płacenia im trybutu. Osadzeni na nowych obszarach urzędnicy królewscy (margrabiowie) nie tylko zarządzali posiadłościami, ale także prowadzili aktywną

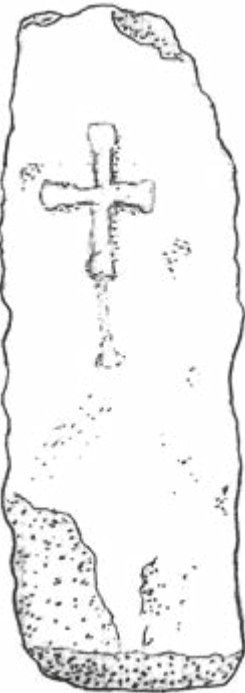
Die archäologischen Befunde auf den slawischen Gräberfeldern bei Bloaschütz und Dobranitz inspirierten Reinhard Spehr zu dieser Hügelgrabrekonstruktion.

Znaleziska archeologiczne ze słowiańskich cmentarzyk w okolicach Bloaschütz i Dobranitz zainspirowały Reinharda Spehra do stworzenia takiej rekonstrukcji grobów kurhanowych.

Diese Granitplatte mit einem eingearbeiteten Kreuz markierte vermutlich als liegender Stein ein Körpergrab. Sie wurde 2004 bei Bauarbeiten in Crostwitz entdeckt.

Podłużny kamień granitowy z wrytym krzyżem stanowił prawdopodobnie płytę nagrobną leżącą nad pochówkiem. Odkryto go w 2004 r. podczas prac budowlanych w Crostwitz.

waren. Die als königliche Beamte eingesetzten Markgrafen verwalteten nicht nur das Land, sondern knüpften auch familiäre Beziehungen zu den böhmischen Fürsten der Přemysliden und zu dem östlich der Neiße zu Ansehen und Einfluss gelangten Piastengeschlecht. Durch wechselseitige Bündnisse war vor allem Kaiser Otto III. (996–1002) bestrebt, den unter Bolesław I. Chrobry (992–1025) stehenden polnischen Herrschaftsbereich mit dem ostfränkischen Reich und Königshaus zu verknüpfen. Sein Nachfolger Kaiser Heinrich II. (1002–1024) verfolgte rigidere Herrschaftsansprüche. Die daran entbrennenden Auseinandersetzungen mit Bolesław Chrobry waren erst zu Beginn des 11. Jahrhunderts in Form eines Friedensvertrages – dem Frieden von Bautzen 1018 – beigelegt worden, infolgedessen der polnische Herzog seine Ansprüche auf das Gebiet der Milzener sowie der Lusitzer (heutige Niederlausitz) behaupten konnte.

Es war mit Sicherheit eine kriegerische und unsichere Zeit. Die Burgen der Oberlausitz sind bisher nur unzureichend datiert, aber wir wissen, dass das Gros der weitaus besser erforschten Anlagen der Lusitzer in der Niederlausitz genau in diesem bewegten Zeitraum des 10. Jahrhunderts errichtet wurde. Auch der Burgwall Göda, der im Rahmen dieses Heftes näher vorgestellt wird, ist nach bisherigen archäologischen Erkenntnissen in dieser Zeit ausgebaut und befestigt worden.

politykę dynastyczną z czeskimi książętami z rodu Przemyślidów oraz z rosnącymi w siłę na wschód od Nysy Łużyckiej Piastami. Zwłaszcza cesarz Otton III (996–1002) za pomocą korzystnych układów dążył do wzmocnienia stosunków państwa wschodniofrankijskiego z Bolesławem I Chrobrym (992–1025). Natomiast między jego następcą, cesarzem Henrykiem II (1002–1024) oraz Chrobrym doszło w 1002 r. do trwającej kilkanaście lat wojny o sporne ziemie. Konflikt zbrojny zakończył się pokojem w Budziszynie w 1018 r., który potwierdził zwierzchnictwo polskiego księcia nad ziemią Milczan, a także Łużyczan (czyli obszarem dzisiejszych Dolnych Łużyc).

Świadcami tego niepewnego i naznaczonego konfliktami okresu były górnołużyckie grody. Stan wiedzy na temat dokładnego czasu ich powstania oraz funkcjonowania jest ciągle niepełny, ale dzięki wynikom intensywnych badań fortyfikacji Łużyczan z sąsiednich Dolnych Łużyc udało się ustalić, że ośrodki te powstały właśnie w burzliwym okresie X w. Dotychczasowe odkrycia archeologiczne potwierdziły, że prawdopodobnie w tym samym czasie rozbudowano i ufortyfikowano gród w Göda, którego dziejom została poświęcona ta broszura.

Bei Grabungen in Dobranitz wurden neben mittelslawischen Hügelgräbern auch jünger-slawische Skelettgräber entdeckt. Sie kennzeichnen den Übergang von der Brand- zur Körperbestattung ab dem 11. Jahrhundert.

Podczas wykopalisk w Dobranitz obok wczesnosłowiańskich kurhanów odnaleziono także późnosłowiańskie groby szkieletowe. Potwierdzają one przechodzenie od XI w. od zwyczaju palenia zwłok do składania ich w grobach.

Entlaubte Bäume und Schnee auf dem Wallrücken erlaubten diese schöne Luftaufnahme, auf welcher der viertelrunde Abschnittswall sehr gut zu erkennen ist.

Zaliegający na grzbietach wałów śnieg oraz drzewa pozbawione zimą liści pozwalają na wykonanie takich zdjęć, na których bardzo łatwo można rozpoznać łuk wału odcinkowego.

Archeologia i historia grodu w Göda

Pierwszą wzmiankę o Göda znajdujemy w cesarskim akcie darowizny z 1006 r. Zgodnie z nim trzy grody – *Ostrusna* (przypuszczalnie Ostro), *Trebista* (Großdrebnitz lub Doberschau) i *Godobi* (Göda) – zostały przekazane biskupstwu miśnieńskiemu wraz z generowanymi przez nie dochodami. Pełniły one prawdopodobnie funkcję grodów centralnych w ramach okręgów administracyjno-wojskowych (tzw. burgwardów), organizowanych przez cesarstwo Ottonów na terytorium zamieszkanym przez Słowian. Przypuszcza się, że do burgwardu *Godobi*, od którego pochodzi nazwa Göda, przynależało pięć kolejnych grodów słowiańskich wznoszących się obecnie w sąsiedztwie miejscowości Spittwitz, Dahren, Coblenz, Dobranitz i Großhähnchen.

W ramach dokonującego się na Górnych Łużycach procesu przemian osadniczych oraz adaptacji nowych rozwiązań organizacyjno-gospodarczych brała udział również administracja kościelna. Z inicjatywy biskupów miśnieńskich na nowych obszarach zakładane były świątynie misyjne.

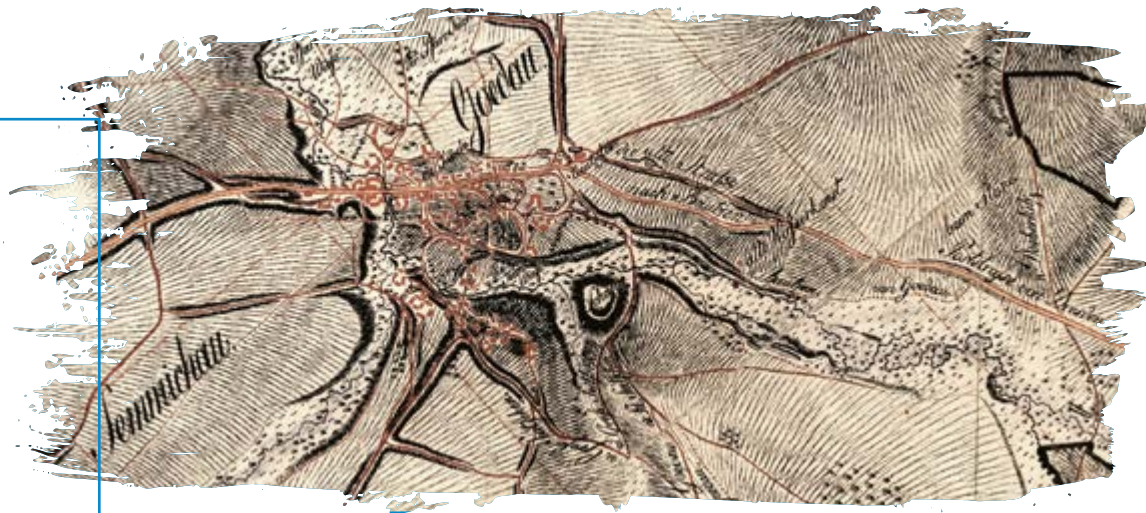
Być może jedna z nich powstała właśnie w grodzie w Göda. Znajdujący się dziś na terenie miejscowości kościół świętych Piotra i Pawła został, według legendy, założony przez biskupa Benona w roku 1076. Istnienie poprzedniczki obecnej budowli oraz przyległego do niej cmentarza udało się prześledzić w zachowanych źródłach już od połowy XII w.

Wznoszone we wczesnym średniowieczu na obszarze Górnych Łużyc grody były zazwyczaj zabezpieczone otaczającymi je drewniano-ziemnym obwałowaniami o konstrukcji skrzyniowej, niekiedy z pierścieniowym obwodem oraz fosą znajdującą się przed wałem. Według stanu

Die historische Ansicht zeigt den Zustand des Gödaer Burgwalls im 18. Jahrhundert. Die Wallkronen waren von wenigen Bäumen bestanden und ihre ursprüngliche Form gut erkennbar.

Archiwalna ilustracja przedstawia stan wału grodziska w Göda w XVIII w. Pierwotna forma wału była dobrze zachowana, a jego koronę porastały nieliczne drzewa.

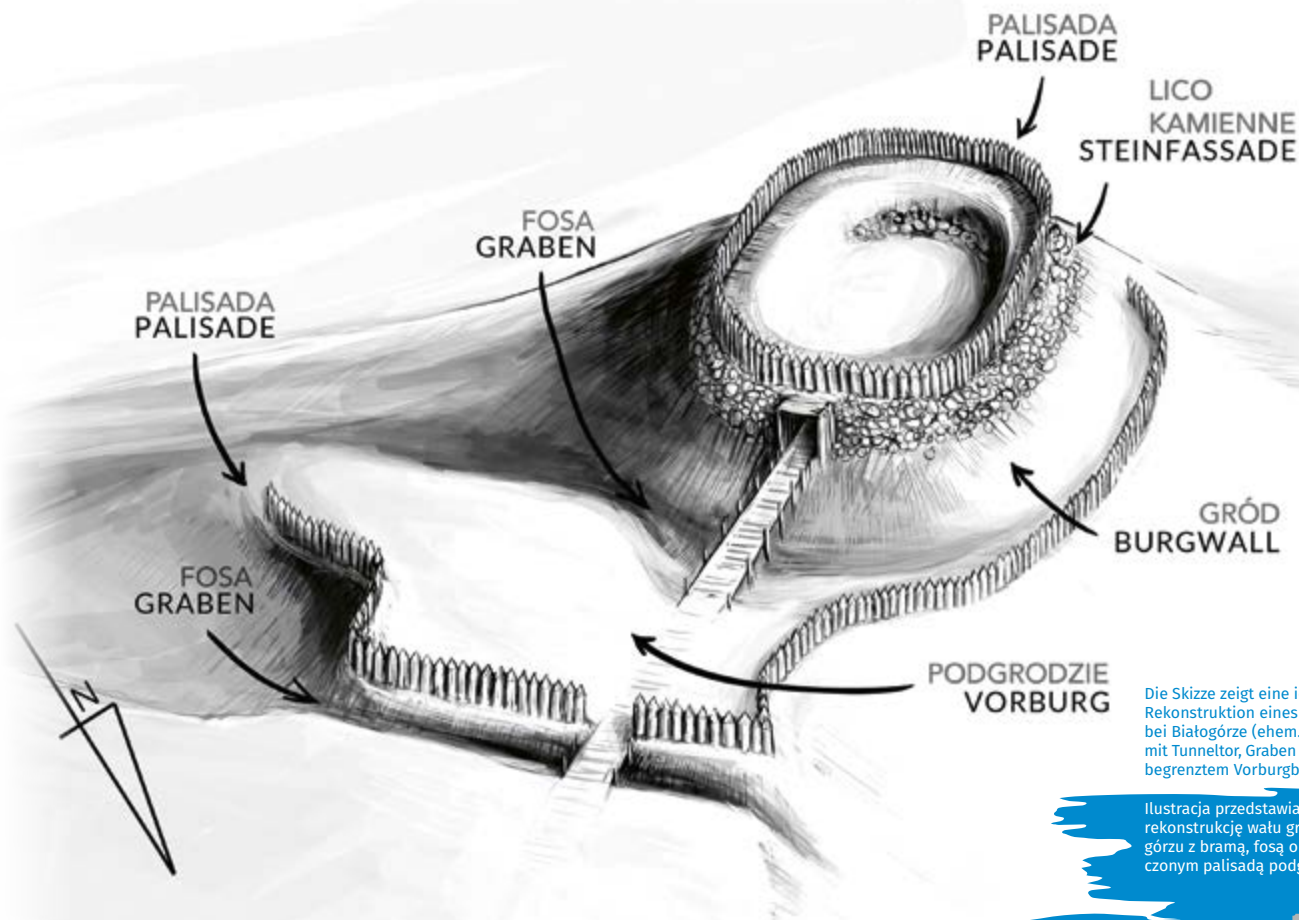
Die slawische Schanze in Göda liegt am südöstlichen Ortsausgang an der Straße Richtung Kleinseitschen. Der heutige Ortskern um die Petrikirche ist wohl erst im 12. Jahrhundert entstanden.

Słowiański szaniec w Göda znajduje się na południowo-wschodnim krańcu wsi, przy drodze w kierunku Kleinseitschen. Obecne centrum miejscowości wokół kościoła św. Piotra i Pawła powstało prawdopodobnie dopiero w XII w.

Archäologie und Geschichte der Gödaer Schanze

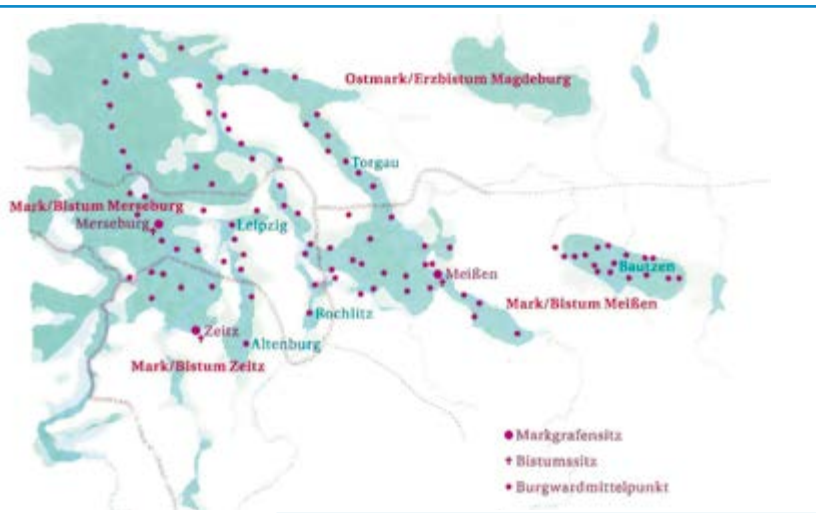
Die erste urkundliche Erwähnung findet Göda in einer kaiserlichen Schenkung des Jahres 1006. Laut dieser Urkunde wurden die drei Burgen *Ostrusna* (vermutl. Ostro), *Trebista* (Großdrebnitz oder Doberschau) und *Godobi* (Göda) mit allen ihren Einkünften an das Bistum Meißen übertragen. Als sogenannte Burgwarde dienten sie neben der Verwaltung der ottonischen Herrschaft im

slawischen Gebiet auch als militärische Vorposten. Es wird angenommen, dass der Befestigung Göda mit Spittwitz, Dahren, Coblenz, Dobranitz und Großhähnchen fünf weitere, ehemals slawische, Wehranlagen zugeordnet waren. Die zentrale Burg Göda wurde zugleich namensgebend für diesen Burgward. Der bischöfliche Landesausbau in der Oberlausitz stützte sich ebenso auf die Einrichtung von Missionsstandorten. Eine dieser frühen Kirchen

Die Skizze zeigt eine idealtypische Rekonstruktion eines Burgwalls bei Białogórze (ehem. Lichtenberg) mit Tunneltor, Graben und palisadenbegrenztem Vorburgbereich.

Ilustracja przedstawia schematyczną rekonstrukcję watał grodu w Białogórze z bramą, fosą oraz z zabezpieczonym palisadą podgrodziem.

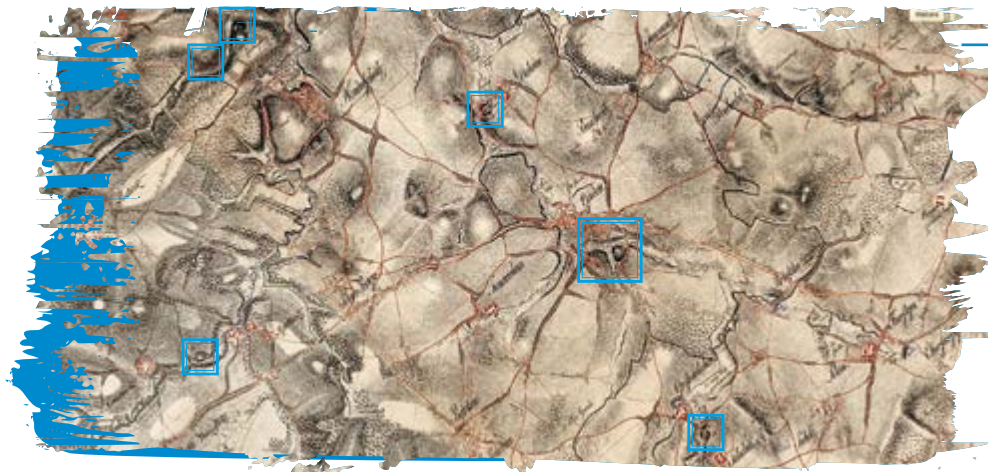
Die Karte markiert die angenommenen Burgwardbezirke und ihre Mittelpunkte im letzten Drittel des 10. Jahrhunderts.

Na mapie zaznaczono przypuszczalne położenie burgwardów z ich centralnymi gradami w drugiej połowie X w.

wird innerhalb der ehemals slawischen Burg Göda vermutet. Die heute im Ort befindliche Gödaer St. Peter- und Paulskirche soll der Legende nach erst im Jahr 1076 von Bischof Benno gegründet worden sein. An ihrem Standort konnte ein Vorgängerbau immerhin bis in die Mitte des 12. Jahrhunderts mit einem bereits bestehenden Friedhof zurückverfolgt werden.

Doch zurück zu den frühmittelalterlichen Burgen der Oberlausitz. Das Gros dieser Anlagen war von umlaufenden, gelegentlich ringförmigen Holz-Erde-Kastenkonstruktionen mit vorgelagerten Verteidigungsgräben gesichert. In Göda zeigt sich die Burg heute im Nordosten bis Südosten von einem Abschnittswall umschlossen. Zur gewässerführenden Ebene im Norden und Westen hingegen ist die Wallanlage offen. Der gewählte Standort war als trockene, von Sumpfland umgebene Erhebung gut zu verteidigen. Ausgehend vom Innenraum beträgt die Höhe der Wallkrone heute noch 4–6 m und vom umgebenden Gelände 9–10 m. Der Zugang erfolgt gegenwärtig über einen schmalen Weg von Norden. Von wo aus die Burg ursprünglich erschlossen wurde, entzieht sich heute unserer Kenntnis.

Nach den Angaben von Karl Benjamin Preusker sollen in den 30er-Jahren des 19. Jahrhunderts erste Grabungen im Burgwall Göda durchgeführt worden sein. Im Wallkessel fanden sich die damals noch sichtbaren Grundmauerreste

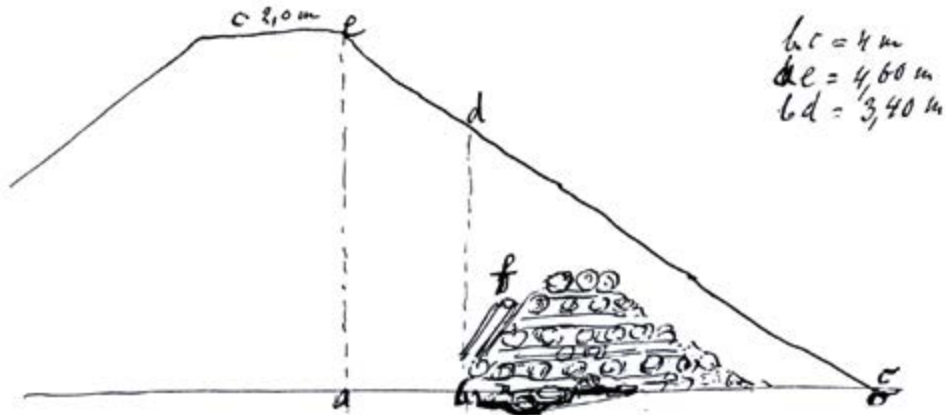

obecnego zachowania wewnątrz grodu w Göda było ostonięte wałem odcinkowym, ciągnącym się od północnego wschodu na południowy wschód. Natomiast od strony płynących w pobliżu strumieni wewnątrz umocnienia było otwarte. Wybrane miejsce – otoczone mokradłami suche wzniesienie – można było łatwo obronić.

Wewnętrzna wysokość rozsypiska wału wynosi obecnie 4–6 m, a w stosunku do otaczającego grodzisko terenu to 9–10 m. Do jego wnętrza prowadzi obecnie wąska ścieżka od strony północnej. Brakuje natomiast wskazówek pozwalających na lokalizację pierwotnego wejścia do grodu. Według Karla Benjamina Preuskera pierwsze

Die historischen Meilenblätter erfassen zahlreiche Burgen als topographische Besonderheiten. Sie liegen häufig entlang der Gewässerläufe und ihre Lage auf der Karte suggeriert eine augenscheinlich aufeinander bezogene Vernetzung.

Na arkuszach dawnych map nanoszono często grody jako wyróżniki topograficzne, których rozmieszczenie mogło sugerować ich wzajemne powiązanie. Grody znajdowały się najczęściej przy ciekach wodnych.

wykopaliska na terenie grodziska w Göda przeprowadzono w latach trzydziestych XIX w. Na terenie majdanu odsonięto relikty fundamentów budynku. W jego obrębie natrafili badacze na warstwę popiołu i zwęglonego drewna. A następnie „...pod spodem szkielety ludzkie, stłoczone w jednym kącie, w pozycji wskazującej na gwałtowną śmierć, prawdopodobnie spowodowaną zawaleniem się płonącego budynku

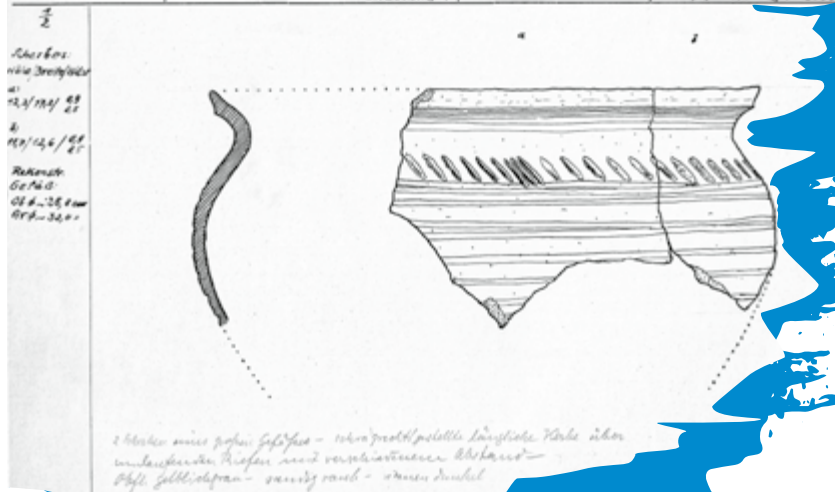
[...]. Znalaziono również kości dzieci i zwierząt domowych, a także nadtopiony grot włóczni...” (Preusker 1843, 204).

Publikacja Preuskera zachęciła niektórych członków Górnołużyckiego Towarzystwa Antropologicznego i Prehistorycznego (Oberlausitzer Gesellschaft für Anthropologie und Urgeschichte) do przeprowadzenia dalszych wykopalisk. Karl Richard Neidon i zaprzyjaźnieni z nim naukowcy

In den Ausgrabungsunterlagen von 1921–1923 findet sich auch die Skizze eines Wallschnittes. Die Kastenkonstruktion aus verholten Hölzern war mit einem hohen Erdwall überbaut worden.

W dokumentacji wykopalisk z lat 1921–1923 znajduje się również szkic przekroju wału. Spalona w późniejszej fazie konstrukcja skrzyniowa pokryta była wysokim wałem ziemnym.

S.: 299/54	FO.: Göda	Kr.: Bautzen	Z.:
Mbl.: 53(485)	Fsl.: Schanze	Fundstelle 1	Bez.: St.-M. Bautzen P. 5210 Ch. 1. 2598

Zeichnung von Keramikfunden von der Gödaer Schanze

Rysunek przedstawiający znaleziska ceramiczne z grodziska w Göda

erdgefüllten Holzkastenkonstruktion aus quer und längs liegenden Balken und unbehauenen Rundhölzern gesichert. Zu einem nicht näher eingrenzbaeren Zeitpunkt wurde der Wall darüber mit einer mächtigen Erdanhöhung befestigt. Verkohlungen und Asche wiesen auf mindestens ein Zerstörungsereignis hin. Auf der Suche nach einer möglichen Innenbebauung stießen die Ausgräber auch auf Hausgrundrisse. Eines der freigelegten Gebäude war offenbar mehrfach abgebrannt. Alle diese Befunde unterlegten deutlich, dass die Gödaer Schanze über einen längeren Zeitraum umkämpft und mehrfach zum Schauplatz von Zerstörungen durch Feuer geworden ist. Einige geborgene Keramikgefäße und Fragmente befinden sich heute im Sammlungsbestand des Museums Bautzen.

przeprowadzili w latach 1921–1923 kolejne badania archeologiczne grodu w Göda. W ich trakcie założyli parę wykopów na wałach grodziska, co pozwoliło ustalić rodzaj zastosowanej we wczesnym średniowieczu konstrukcji.

W pierwszej fazie wznoszenia fortyfikacji powstał wał o wypełnionej ziemią drewnianej konstrukcji skrzyniowej (tzw. izbice), zbudowanej z ułożonych poprzecznie na przemian belek oraz pni drzew.

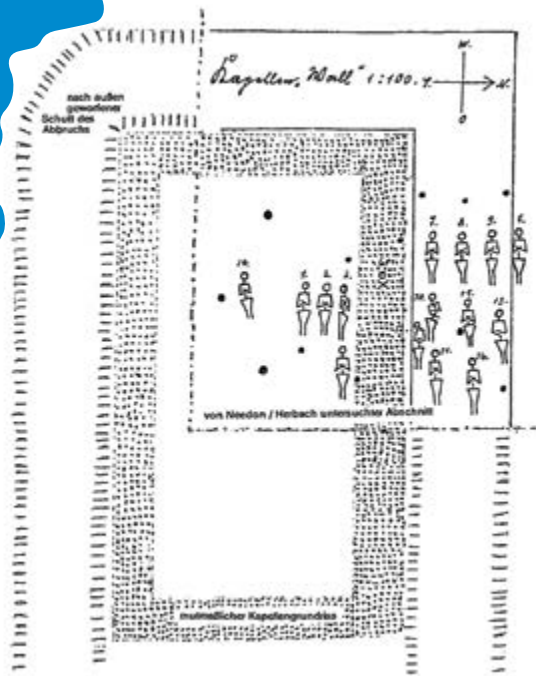
W bliżej nieokreślonej fazie użytkowania wał został dodatkowo wzmocniony potężnym nasypem ziemnym. Ślady spalenizny i popiołu wskazują na przynajmniej jedną fazę zniszczenia grodu.

W trakcie poszukiwań dawnej zabudowy we wnętrzu grodziska badacze natrafili na zarisy budynków. Jedno z odkrytych domostw nosiło ślady kilkakrotnego spalania. Wyniki ówczesnych badań dowodziły, że w przeciągu długiego czasu prowadzono walki o gród w Göda oraz że był on wielokrotnie niszczony przez pożary. Kilka odnalezionych podczas prac archeologicznych naczyń oraz fragmentów ceramiki znajduje się obecnie w zbiorach Muzeum w Budziszynie.

Einige der Funde, wie zum Beispiel dieser teilrekonstruierte Topf, befinden sich heute im Besitz des Museums Bautzen.

Niektóre ze znalezisk, jak na przykład ten częściowo zrekonstruowany garnek, znajdują się obecnie w zbiorach Muzeum w Budziszynie.

Vergraben und vergessen – Wer waren die unbekanntenen Toten von der Gödaer Schanze?

Dort, wo bereits im 19. Jahrhundert im Inneren des rechteckigen Gebäuderestes gegraben wurde, stießen Karl Richard Needon und seine Mitstreiter knapp 100 Jahre später auf weitere spannende Befunde. In mehr als 1 m Tiefe legten sie 19 Körperbestattungen frei. Die Toten waren in regelmäßigen Reihen ohne Sarg in West-Ost-Ausrichtung begraben worden. Da eine dieser Bestattungen eine hochmittelalterliche Grube des späten 12. Jahrhunderts überlagerte, sprach vieles dafür, dass auch die übrigen Verstorbenen zu einem nachfolgenden Zeitpunkt beigesetzt worden waren.

In seinem Bericht machte der Ausgräber deutlich, dass die Skelette „*unmittelbar und gerade unter den Mauern*“ des ehemals darüber aufgehenden Gebäudes lagen. Damit konnte es sich hier nicht, wie vielfach angenommen, um eine frühe Missionskirche handeln.

Unterhalb der Grundmauerreste eines rechteckigen Steingebäudes stießen die Ausgräber im frühen 20. Jahrhundert auf insgesamt 19 Bestattungen.

Na początku XX w. pod fundamentami prostokątnej kamiennej budowli badacze natrafili na dziewiętnaście pochówków.

Pochowani, zapomniani – Kim byli tajemniczy zmarli z grodziska w Göda?

Karl Richard Needon wraz z innymi osobami po prawie stu latach kontynuował wykopaliska w obrębie odkrytych w XIX w. pozostałości prostokątnego budynku. Na głębokości ponad jednego metra natrafił na kolejne ekscytujące znalezisko w postaci dziewiętnastu pochówków. Zmarli zostali pogrzebani bez trumien, w regularnych rzędach i układani na osi wschód-zachód. Ponieważ poniżej jednego z tych grobów znajdowała się jama datowana na koniec XII w., wiele wskazuje na to, że także pozostałe osoby zostały pogrzebane w tym miejscu najwcześniej pod koniec owego stulecia. W swoim sprawozdaniu z prac archeologicznych Karl Richard Needon wyraźnie zaznaczył, że szkielety leżały „bezpośrednio pod murami” budynku, który kiedyś się w tym miejscu wznosił. Odnalezione relikty architektoniczne nie mogły więc, jak powszechnie zakładano, świadczyć o istnieniu w tym miejscu wczesnego

Heute ist der Gödaer Wall dicht mit Bäumen bestanden.

Waty w Göda są dziś gęsto porośnięte drzewami.

Einige der in Göda aufgefundenen Schädel wurden 2020 anthropologisch untersucht. Die Forscher erhoffen sich Aussagen zum Alter der Personen und dem Zeitpunkt ihrer Bestattung.

Kilka odnalezionych w Göda czaszek poddano badaniom antropologicznym. Badacze mają nadzieję uzyskać informacje na temat wieku pogrzebanych tam osób oraz czasu ich pochówku.

Es schließt aber natürlich nicht aus, dass es im 11. Jahrhundert an einer anderen Stelle im Burgwall eine vielleicht in Holz gefertigte Kapelle gegeben hat. Unter den Bestattungen fanden sich männliche und weibliche Individuen verschiedener Altersstufen inklusive Kindern und Jugendlichen. Der genaue Zeitpunkt ihrer Beilegung konnte bisher nicht bestimmt werden. Einige der Knochen und mehrere Schädel werden bis zum heutigen Tag im Museum Bautzen aufbewahrt. Das anthropologische Material wurde 2020 an der Naturwissenschaftlichen Universität Breslau untersucht. Anhand der gewonnenen Daten können die Forscher einiges über die in den vergangenen 1000 Jahren in der Oberlausitz lebenden Menschen und ihre Lebensgewohnheiten herausfinden.

Spätestens seit Mitte des 12. Jahrhunderts bestand für alle 26 eingepfarrten Dörfer im Kirchspiel Göda Pfarrzwang. Das bedeutete, dass die Bestattung eigentlich verpflichtend auf dem Friedhof der im Ort gelegenen St. Peter- und Paulskirche zu erfolgen hatte. Das Geheimnis, warum diese Menschen dennoch innerhalb

kościół misyjny. Nie można jednak wykluczyć, że w XI w. wybudowano np. drewnianą kaplicę w innym miejscu grodu. Pośród pogrzebanych osób znajdowały się szczątki mężczyzn i kobiet zmarłych w różnym wieku, w tym dzieci i młodzieży. Jak dotąd nie udało się jednak dokładnie ustalić, z jakiego okresu te pochówki pochodzą. Kilka czaszek oraz fragmenty kości przechowywane są w Muzeum w Budziszynie. W 2020 r. zbiory te zostały zbadane przez antropologów z Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu. Pozwoli to wkrótce dowiedzieć się nieco więcej o ludziach żyjących na Górnych Łużycach przed blisko tysiącem lat. Najpóźniej od połowy XII w. wszystkie 26 wsi należących do parafii Göda podlegało obowiązkowi opieki duszpasterkiej. Oznaczało to, że ich mieszkańcy mogli zostać pogrzebani tylko na cmentarzu przy kościele parafialnym pw. świętych Piotra i Pawła. Dlaczego więc niektórych zmarłych pochowano w obrębie dawnych umocnień grodu? Nie udało się tego wyjaśnić na podstawie prowadzonych dotąd badań. Staranny sposób ułożenia na wznak na osi wschód-zachód, z rękami skrzyżowanymi

Ausgewählte gut erhaltene Knochen aus den Bestattungen von Dobranitz (Lkr. Bautzen) wurden für eine Radiokarbondatierung beprobt.

Wybrane, dobrze zachowane fragmenty kości pochodzące z pochówków w Dobranitz (powiat Budziszyn) zostały poddane datowaniu radiowęglowemu.

Fig. 45. Göda, Kirche, Zustand vor 1846.

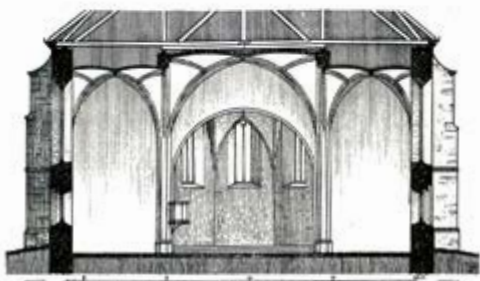

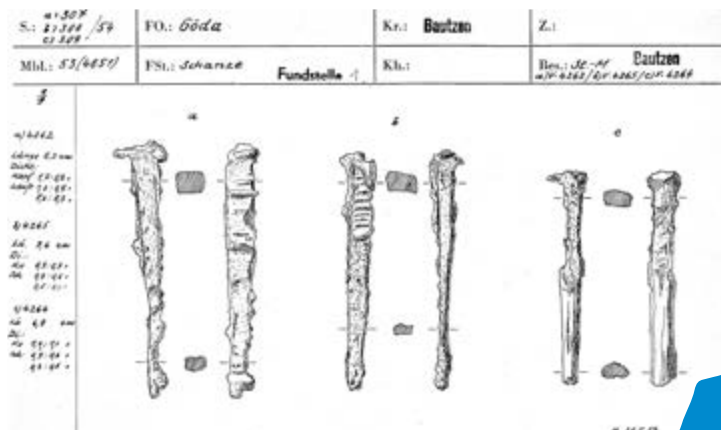
Fig. 47. Göda, Kirche, Querschnitt durch die Langhaus.

Der Legende nach wurde die Gödaer Kirche im Jahr 1076 von Bischof Benno gegründet. An Stelle der heutigen Kirche befand sich einst ein romanischer Vorgängerbau.

Według legendy kościół w Göda został założony przez biskupa Benona w 1076 r. Na miejscu obecnego kościoła stał niegdyś jego romański poprzednik.

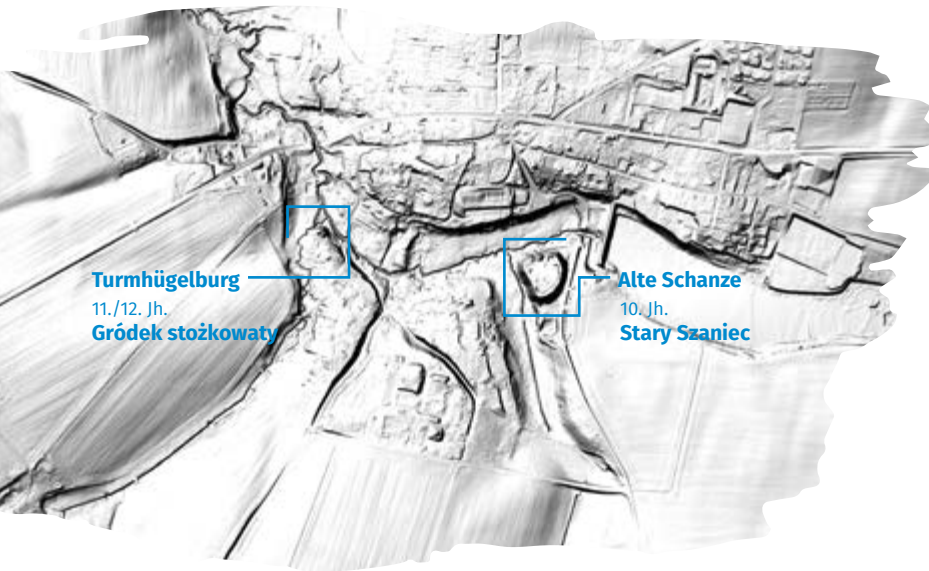
der ehemaligen Befestigungsanlage begraben worden waren, gaben die Befunde bislang nicht preis. Die sorgfältige Art ihrer Niederlegung in West-Ost-Ausrichtung, gestreckter Rückenlage und mit über der Brust gekreuzten Armen sprach augenscheinlich gegen eine Bestattung von Pestkranken oder Hingerichteten. Aber einige der Skelette zeigten eine schaurige Besonderheit: In ihre Mund- und Rachenhöhle waren ihnen Messer und Nadeln aus Eisen eingeschoben worden. Einige Metallgegenstände fanden sich auch in der Herzgegend. Die Ausgrabungen der Skelettfunde in Göda wurden damals auch von dem Arzt Dr. Herbach begleitet. Seinen Angaben zufolge wiesen die Individuen teils postmortale Verrenkungen an den Halswirbeln auf. Die Befunde wurden in der Fachwelt vielfach diskutiert. Am ehesten scheinen sie in der Nähe von Bannzaubern gegen Vampirismus, Wiedergängertum oder sogenannte Nachzehrer zu stehen. Die Furcht vor dem Nachzehren bestand in dem Glauben daran, dass, wenn ein Verwandter stirbt und sein Mund im Grab das Totenhemd berührt, er damit begänne, unaufhörlich darauf zu kauen, was den Hinterbliebenen die Lebenskraft raube und sie zu sich ins Grab zöge. Sollten die in Mund und Rachen eingeschlagenen Eisenteile dies möglicherweise verhindern?

na piersi przemawia zasadniczo przeciwko pochówkom ofiar epidemii lub skażńców. Niektóre szkielety ujawniły makabryczne praktyki grzebalne: w jamy ustne i gardła zmarłych włożono żelazne noże i gwoździe. Metalowe przedmioty znaleziono również w okolicy serca. Badaniom archeologicznym cmentarza na grodzisku towarzyszył lekarz, dr Herbach. Według jego obserwacji niektórym zmarłym zwichnięto pośmiertnie kręgi szyjne. Wyniki tych badań były przedmiotem ożywionej dyskusji ekspertów. Najbardziej prawdopodobnym wytłumaczeniem byłoby zastosowanie w tym przypadku praktyk antywampirycznych, stanowiących ochronę przed zmorami czy upiorami. Panowało przekonanie, że jeśli usta zmarłego dotkną całunu, zacznie on nieustannie żuć tkaninę, pozbawiając się żyjących krewnych i ściągając ich w ten sposób do grobu. Czy żelazne przedmioty włożone do ust i gardła miały temu zapobiec?

Die Metallteile fanden sich im Mund und in der Herzgegend der Toten im Gödaer Burgwall. Vielleicht sollten sie von den Verstorbenen ausgehendes Unheil abwenden. _____

W jamie ustnej oraz w okolicy serca osób pochowanych na terenie grodziska w Göda znaleziono metalowe przedmioty. Prawdopodobnie próbowano w ten sposób zabezpieczyć się przed nękaniami przez zmarłych.

Auf dem Airborne LaserScan ist die halbringförmige Erhebung des Gödaer Burgwalls gut zu erkennen. Unweit davon wurde vielleicht noch im 11./12. Jahrhundert eine Turmhügelburg errichtet. _____

Na lotniczym skaningu laserowym wał odcinkowy grodziska w Göda jest wyraźnie widoczny jako wzniesienie terenu. Prawdopodobnie w XI/XII w. wybudowano w jego pobliżu gródek stożkowaty.

Das Ende des Walles

Sichere Hinweise zur Datierung des Steingebäudes, welches über den im vorhergehenden Kapitel beschriebenen Bestattungen errichtet worden war, fanden die Ausgräber nicht. Nach dessen bei Karl Benjamin Preusker beschriebenen Zerstörung fanden sich in der ehemaligen Wallburg keine signifikanten Funde für eine Nachnutzung mehr. Spannend in dem Zusammenhang ist,

dass vielleicht schon im 11./12. Jahrhundert in nur 500 m Entfernung eine Turmhügelburg errichtet wurde. 1992 war im Zuge einer Bauuntersuchung unterhalb eines heute noch stehenden Vierseitenhofes ein Steinkeller entdeckt worden. Bautypologisch ist er mit bekannten Burgen dieser Zeitstellung vergleichbar. Der Hof steht auf einer sichtbaren künstlichen Anhöhung am Zusammenlauf des Langen und des Semmichauer Wassers. Möglicherweise hatte der im bischöflich-meißnischen Auftrag in Göda residierende Ministeriale seinen Sitz in der Wallburg aufgegeben und an anderer Stelle eine steinerne Turmhügelburg errichten lassen. Ihre Funktion als Burgward hatte die Gödaer Schanze zu diesem Zeitpunkt bereits verloren.

Das Denkmal heute

1934 wurde der Wall als bedeutendes Kultur- und Bodendenkmal unter Schutz gestellt. Jeglicher Bodeneingriff oder bauliche Veränderungen vor Ort bedürfen seither einer behördlichen Genehmigung. Seit den 60er-Jahren des 20. Jahrhunderts

Schytek grodu

Wykopaliska archeologiczne nie dostarczyły dowodów pozwalających na pewne datowanie kamiennego budynku, który został wzniesiony nad tymi niezwykłymi pochówkami. Po jego zniszczeniu opisanym przez Karla Benjamina Preuskera, nie zachowały się żadne przesłanki archeologiczne mogące wskazywać na dalsze użytkowanie terenu grodu. Prawdopodobnie już w XI/XII w., zaledwie 500 m dalej na zachód, został wzniesiony gródek stożkowaty. Podczas przeprowadzonych w 1992 r. badań konserwatorskich zabudowy miejscowego gospodarstwa odkryto pod jednym z budynków starszą, kamienną piwnicę. Pod względem architektonicznym przypomina ona podobne pomieszczenia spotykane na średniowiecznych zamkach. Zagroda została wzniesiona na do dziś dobrze widocznym sztuczным nasypie przy ujściu potoku Semmichauer Wasser do rzeczki Langes Wasser. Prawdopodobnie rezydujący na grodzie w Göda przedstawiciel biskupa miśnieńskiego (ministeriał) przeniósł swoją nową siedzibę

do wieży mieszkalnej na gródku stożkowatym, której relikty odkryto pod wspomnianym budynkiem gospodarczym. Wówczas gród w Göda stracił swoją pierwotną funkcję jako ośrodek burgwardu.

Obecny stan zabytku

W 1934 r. grodzisko w Göda jako ważny zabytek archeologiczny zostało objęte ochroną konserwatorską. Od tego momentu przeprowadzanie na jego obszarze wszelkich prac ziemnych lub budowlanych wymaga oficjalnego pozwolenia. Od lat 60. XX w. miejsce to było wykorzystywane głównie przez Centrum Kultury w Göda do organizowania imprez plenerowych. Zamierzano przystosować teren grodziska dla potrzeb rozmaitych wydarzeń kulturalnych wraz ze sceną na wolnym

In jüngerer Vergangenheit wurde die Gödaer Schanze von der ortsansässigen Bevölkerung als Festplatz genutzt.

nutzte vor allem das Kulturzentrum Göda den Ort für Veranstaltungen. Der wiederholt geäußerte Wunsch, den Platz zu einem Festgelände mit einer Freilichtbühne, fester Bestuhlung, Verkaufsständen und Toilettenhäuschen umzugestalten, konnte aber nicht genehmigt werden. Das zähe Ringen zwischen dem Gemeinderat, den Kulturfunktionären

der SED und dem damaligen Landesmuseum für Vorgeschichte Dresden endete erst 1982, indem am südlichen Fuß des Burgwalls das neue Kulturzentrum Göda eingerichtet wurde. Zur den wichtigsten Aufgaben der Bodendenkmalpflege gehört es heute, dafür zu sorgen, dass dieses kulturelle Erbe nicht in Vergessenheit gerät und im Bewusstsein der Menschen und der Verantwortlichen vor Ort verankert bleibt.

Die Gödaer Schanze wurde im Jahr 2000 bereits in einen Schanzenwanderweg eingebunden, der unter anderem auch zu den benachbarten, sehr schön gelegenen Burgwällen in Dahren und Seitschen führt. In Verbindung mit dem landschaftlichen Reiz der Region eignen sich die Wallburgen nicht nur aus archäologischer Sicht hervorragend als Zwischenziele für Ausflüge in der Region.

In dem Wäldchen (rechts) gegenüber dem Regenrückhaltebecken versteckt sich heute die mit Bäumen bestandene Burganlage von Göda.

Porośnięte drzewami grodzisko ukryte jest w niewielkim lasku (po prawej) – naprzeciwko zbiornika retencyjnego.

powietrzu, stałymi miejscami do siedzenia, straganami i toaletami. Plan ten jednak nigdy nie został zrealizowany, pomimo długiej i żarliwej dyskusji na ten temat pomiędzy samorządem lokalnym, członkami partii SED odpowiadającymi za kulturę oraz ówczesnym Państwowym Muzeum Prehistorii w Dreźnie. Rozmowy zakończyły się dopiero w 1982 r., kiedy to u południo-

wego podnóża grodziska powstało nowe Centrum Kultury w Göda.

Jednym z najważniejszych zadań służb odpowiedzialnych za ochronę zabytków archeologicznych jest dbałość o zachowanie dziedzictwa kulturowego i podkreślenie jego znaczenia w świadomości społeczeństwa oraz lokalnej administracji. W roku 2000 grodzisko w Göda zostało włączone do ścieżki dydaktycznej prowadzącej również do pobliskich, równie interesujących wczesnośredniowiecznych fortyfikacji w Dahren i Seitschen. W połączeniu z malowniczym krajobrazem Górnych Łużyc, tutejsze grody są dla turystów doskonałym celem wycieczek, nie tylko z archeologicznego punktu widzenia.

W niedawnej przeszłości szaniec w Göda wykorzystywany był przez miejscową ludność do organizowania lokalnych uroczystości.

Das Projekt

„1000 Jahre Oberlausitz – Menschen, Burgen, Städte“

In diesem Sinne hatte das Landesamt für Archäologie Sachsen im Herbst 2019 gemeinsam mit fünf weiteren polnischen und deutschen Partnern ein grenzübergreifendes Projekt „1000 Jahre Oberlausitz – Menschen, Burgen, Städte“ initiiert. Ziel war es, die Menschen beiderseits der Neiße für die Geschichte und Archäologie dieser gemeinsamen Region zu begeistern. Beteiligte Partner waren die Städtischen Museen Zittau, die Naturwissenschaftliche Universität Breslau mit der Abteilung für Anthropologie am Institut für Umweltbiologie, das Museum Bautzen, das Keramikmuseum in Bunzlau und das Euroregionale Zentrum für Kultur und Kommunikation in Pieńsk. Innerhalb von zweieinhalb Jahren bearbeiteten die Partner schlaglichtartig drei Themenkomplexe: die slawische Besiedlung der Oberlausitz, den Sechsstädtebund und die schlesischen Befreiungskriege während der Napoleonischen Zeit. Das Projekt wurde von der Europäischen Union aus Mitteln des Europäischen Fonds für Regionale Entwicklung im Rahmen des Kooperationsprogramms INTERREG Polen – Sachsen 2014–2020 finanziert.

Im Rahmen des Interreg-Projektes „1000 Jahre Oberlausitz – Menschen, Burgen, Städte“ wurden Vorträge, Führungen und Ausstellungen organisiert. Eine der Führungen stellte auch die Geschichte und Archäologie des Burgwalls in Göda vor.

W ramach projektu Interreg „1000 lat Górnych Łużyc – ludzie, grody, miasta“ organizowane są wykłady, wystawy i oprowadzania. Jedno z nich przybliżyło jego uczestnikom historię i archeologię grodziska w Göda.

Projekt

„1000 lat Górnych Łużyc – ludzie, grody, miasta”

Krajowy Urząd Saksonii ds. Archeologii (*Landesamt für Archäologie Sachsen*) zainicjował jesienią 2019 r., wraz z pięcioma innymi partnerami z Polski i Niemiec transgraniczny projekt „1000 lat Górnych Łużyc – ludzie, grody, miasta”. Jego celem było zainteresowanie ludzi mieszkających po obu stronach Nysy Łużyckiej historią i archeologią ich wspólnego regionu. Partnerami projektu zostały: Muzea Miejskie w Żytawie, Zakład Antropologii w Instytucie Biologii Środowiskowej Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Muzeum w Budziszynie, Muzeum Ceramiki w Bolesławcu oraz Euroregionalne Centrum Kultury i Komunikacji EuRegioKom w Pieńsku. W ciągu dwóch i pół roku partnerzy projektu pracowali nad trzema obszernymi tematami: osadnictwem słowiańskim na Górnych Łużycach, Związkiem Sześciu Miast oraz wydarzeniami związanymi z wojnami w okresie napoleońskim na tym obszarze. Projekt został dofinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach programu współpracy INTERREG Polska-Saksonia 2014–2020.

Literatur / Literatura

- G. Billig/J. Knebel, Göda vor tausend Jahren – Betrachtungen zur Frühgeschichte aus Anlass der Tausendjahrfeier. Sächsische Heimatblätter 62/2, 2006, 163–168.
- S. Brather, Archäologie der westlichen Slawen. Siedlung, Wirtschaft und Gesellschaft im früh- und hochmittelalterlichen Ostmitteleuropa (Berlin 2008).
- Gemeindeverwaltung Göda (Hrsg.), Gödaer Schanzenwanderweg (Bautzen 2000).
- Gemeindeverwaltung Göda (Hrsg.), Göda tausendjährig: Festschrift zum Jubiläum = Hodžij tysačlětny (Bautzen 2006).
- K. Herbach, Skelettfunde in der Schanze bei Göda. Bautzner Geschichtshefte 3/3, 1925, 100–109.
- H. Ludat, An Elbe und Oder um das Jahr 1000, Skizzen zur Politik des Ottonenreiches und der slavischen Mächte in Mitteleuropa (Köln 1971).
- R. Needon, Untersuchungen in der Schanze von Göda I. Bautzner Nachrichten, Beilage vom 8.2. und 13.2., 1924, 3–12.
- R. Needon, Untersuchungen in der Schanze von Göda II. Bautzner Nachrichten, Beilage vom 8.2. und 13.2., 1924, 1–8.
- R. Needon, Untersuchungen in der Schanze von Göda III. Bautzner Geschichtshefte II, 2, 1924, 20–23.
- K. B. Preusker, Blicke in die vaterländische Vorzeit (Leipzig 1843).
- J. v. Richthofen, Der Landesausbau in der Oberlausitz im 12. und 13. Jahrhundert und das frühe Görlitz. Neues Lausitzisches Magazin 142, 2020, 23–46.
- R. Spehr, Christianisierung und früheste Kirchenorganisation in der Mark Meißen. In: J. Oexle (Hrsg.), Frühe Kirchen in Sachsen. Ergebnisse archäologischer und baugeschichtlicher Untersuchungen (Stuttgart 1994) 9–63.
- R. Spehr, Der Sandberg bei Dobranitz, Lkr. Bautzen – Ein Bestattungsplatz aus ur- und frühgeschichtlicher Zeit. Archäologie Aktuell im Freistaat Sachsen 2, 1994, 89–93.
- J. Vollbrecht, Göda (Hodžij): ein frühmittelalterlicher Burgwall. In: R. Aurig u. a. (Bearb.), Die Oberlausitz. Ausflugsziele zwischen Neiße und Pulsnitz (Stuttgart 2010) 123–125.
- M. Wilhelm, Göda bei Bautzen – ein früher kirchlicher Mittelpunkt in der Oberlausitz. In: J. Oexle (Hrsg.), Frühe Kirchen in Sachsen. Ergebnisse archäologischer und baugeschichtlicher Untersuchungen (Stuttgart 1994) 218–221.
- M. Wilhelm, Slawische Grabfunde von Dobranitz, Lkr. Bautzen. Stadtmuseum Bautzen. Jahresschrift 3, 1997, 2000, 57–81.
- T. Westphalen, Slawenzeit. In: Die Oberlausitz. Ausflugsziele zwischen Neiße und Pulsnitz (Stuttgart 2010) 74–83.

Bildnachweis / Ilustracja

Titel: Aquarellierte Federzeichnung, um 1840, Stadtmuseum Löbau, Inv. V 8039 K 2 | **S. 2:** Z. Váňa, Die Welt der alten Slawen (Prag 1983), 36 | **S. 3:** Ö GRAFIK
S. 4: Aquarellierte Federzeichnung, um 1840, Stadtmuseum Löbau, Inv. V 8045 K 2 | **S. 5:** R. Spehr, Christianisierung und früheste Kirchenorganisation in der Mark Meißen. Ein Versuch. In: J. Oexle (Hrsg.), Frühe Kirchen in Sachsen. Veröff. Landesamt Arch. Landesmus. Vorgesch. Dresden 23 (Stuttgart 1994) 31
S. 6: Landesamt für Archäologie Sachsen (LfA) | **S. 7:** LfA | **S. 8:** LfA, R. Heynowski | **S. 9:** Aquarellierte Federzeichnung, um 1840, Stadtmuseum Löbau, Inv. V 8039 K 2
S. 10: Meilenblätter von Sachsen (Berliner Satz) – Historische Karte [WMS der HTW Dresden], © Staatsbibliothek zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz/Staatsbetrieb Geobasisinformation u. Vermessung Sachsen (GeoSN) | **S. 11:** Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu (UPWr) | **S. 12:** K. Hermann/A. Thieme, Sächsische Geschichte im Überblick. Texte, Karten, Grafiken (Dresden/Leipzig 2013) 15 | **S. 13:** Meilenblätter von Sachsen (Berliner Satz) – Historische Karte [WMS der HTW Dresden], © Staatsbibliothek zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz/Staatsbetrieb Geobasisinformation u. Vermessung Sachsen (GeoSN) | **S. 14:** LfA, Ortsakten
S. 15: LfA, Ortsakten | **S. 16:** LfA, Ortsakten | **S. 17:** LfA | **S. 18:** G. Billig/J. Knebel, Göda vor tausend Jahren – Betrachtungen zur Frühgeschichte aus Anlass der Tausendjahrfeier. Sächsische Heimatblätter 02, 2006, 165 | **S. 19:** LfA | **S. 20:** LfA, | **S. 21:** LfA, A. Kaltoven | **S. 22:** C. Gurlitt, Amtshauptmannschaft Bautzen, I. Teil. Beschreibende Darstellung der älteren Bau- und Kunstdenkmäler des Königreiches Sachsen, Bd. 31 (Dresden 1908) 63 | **S. 23:** LfA, Ortsakten
S. 24: © Staatsbetrieb Geobasisinformation u. Vermessung Sachsen (GeoSN) | **S. 25-27:** SLUB Deutsche Fotothek, K. Heine | **S. 26/27:** LfA, R. Heynowski | **S. 28/29:** LfA

Impressum / Stopka redakcyjna

Herausgeber: Regina Smolnik, Landesamt für Archäologie Sachsen (LfA), Dresden | **Autorin:** Susanne Schöne | **Redaktion:** Emil Mendyk, Joanna Wojnicz
Übersetzung: Marta Miatkowska | **Gestaltung:** Ö GRAFIK agentur für marketing und design | **Projekt:** 1000 Jahre Oberlausitz – Menschen, Burgen, Städte
Lead Partner: Landesamt für Archäologie Sachsen (LfA) | **Partner:** Naturwissenschaftliche Universität Breslau (UPWr) mit der Abteilung für Anthropologie des Instituts für Umweltbiologie, Museum Bautzen, Keramikmuseum Bunzlau, Städtische Museen und Große Kreisstadt Zittau, Euroregionales Zentrum für Kultur und Kommunikation (EuRegioKom) in Pieńsk | **Laufzeit:** 2019 – 2022 | **Projektziel:** Verbesserung der touristischen und kulturellen Attraktivität des Fördergebietes sowie der kulturellen Teilhabe durch die Förderung des kulturellen und archäologischen Erbes und dessen nachfolgende öffentlichkeitswirksame Präsentation.

Wydawca: Regina Smolnik, Krajowy Urząd Saksonii ds. Archeologii, Dreżno | **Autorka:** Susanne Schöne | **Redakcja:** Emil Mendyk, Joanna Wojnicz
Tłumaczenie: Marta Miatkowska | **Szata graficzna:** Ö GRAFIK agentur für marketing und design | **Projekt:** 1000 lat Górnych Łużyc – ludzie, grody, miasta
Partner wiodący: Krajowy Urząd Saksonii ds. Archeologii (LfA) | **Partnerzy:** Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu (UPWr) – Zakład Antropologii w Instytucie Biologii Środowiskowej, Muzeum w Budziszynie, Muzeum Ceramiki w Bolesławcu, Muzea Miejskie i Miasto Zittau, Euroregionale Centrum Kultury i Komunikacji (EuRegioKom) w Pieńsku | **Okres realizacji:** 2019 – 2022 r. | **Cel projektu:** Poprawa turystycznej i kulturalnej atrakcyjności obszaru wsparcia oraz uczestnictwa w kulturze poprzez wsparcie kulturowego i archeologicznego dziedzictwa i jego skuteczną publiczną prezentację.

Interreg Polen-Sachsen

Europäischer Fonds für regionale Entwicklung

Das Projekt „1000 Jahre Oberlausitz – Menschen, Burgen, Städte“ wird von der Europäischen Union aus Mitteln des Europäischen Fonds für Regionale Entwicklung im Rahmen des Kooperationsprogramms INTERREG Polen – Sachsen 2014–2020 finanziert.

Projekt „1000 lat Górnych Łużyc – ludzie, grody, miasta“ jest współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Współpracy INTERREG Polska – Saksonia 2014–2020.

www.1000lusatia.eu

www.facebook.com/1000JOL.LGL

www.instagram.com/1000lusatia

Fabrikstraße 50, 02625 Bautzen

1000
JAHRE LAT
GÖRNYCH ŁUŻYC
OBERLAUSITZ